

Anvar TO'YCHIYEV,
 Namangan davlat universiteti, tadqiqotchisi
 E-mail: toychiyev_a@mail.ru
 94 170 17 14

NamDU sotsiologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori(PhD), v.b.dotsent Sodirjonov Muhridin taqrizi asosida

ZAMONAVIY O'ZBEK JAMIYATIDA YOSHLAR IJTIMOY FAOLLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI

Annotatsiya

Axborot jamiyatida yoshlar qatlamidagi ijtimoiy muammolarning dolzarbligi, insonning cheksiz telekommunikatsion simulyatsiyalar dunyosida ma'naviy ko'rsatma va barqarorlikni izlashi bilan izohlanadi. Ushbu maqolada yoshlar hayotida virtual makonning ahamiyati, sotsiologik tadqiqotlarida virtualizatsiya tavsifining yangi tendentsiyalari zamonaviy yoshlar ijtimoiy munosabatlarning qiyosiy tahlili qilingan.

Kalit so'zlar: globallasuv, axborot, madaniyat, ta'lim, virtuallik, virtual hayot, virtual makon, ijtimoiy aloqa, ijtimoiy tarmoq.

МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ МОЛОДЕЖИ В СОВРЕМЕННОМ УЗБЕКСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Аннотация

Актуальность социальных проблем молодежного слоя в информационном обществе объясняется стремлением человека к духовному руководству и стабильности в мире бесконечного телекоммуникационного моделирования. В данной статье дан сравнительный анализ современных молодежных социальных отношений, значение виртуального пространства в жизни молодежи, новые тенденции описания виртуализации в социологических исследованиях.

Ключевые слова: глобализация, информация, культура, образование, виртуальность, виртуальная жизнь, виртуальное пространство, социальная коммуникация, социальная сеть.

MECHANISMS FOR INCREASING YOUTH SOCIAL ACTIVITY IN MODERN UZBEK SOCIETY

Annotation

The relevance of social problems in the youth layer in the Information Society is explained by the fact that a person seeks spiritual guidance and stability in the world of endless telecommunications simulations. This article presents a comparative analysis of the importance of the virtual space in the life of young people, new trends in the description of virtualization in sociological research of modern youth social relations.

Key words: globalization, Information, Culture, Education, virtuality, virtual life, virtual space, social communication, social network.

Kirish. Mamlakatimizda jamiyat hayotining barcha sohalariga innovatsion texnologiyalarning qo'llash asosida zamonaviy ishlab chiqarishga zamin yaratish, boshqaruvda axborot kommunikatsiya texnologiyalarining me'yoriy-huquqiy poydevorini mustahkamlash, ta'limning barcha bosqichlarida elektron madaniyatni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu jarayonlar yoshlarning axborot olish, saqlash, qayta ishlash va yuborishga doir axborot madaniyatining alohida unsuri sifatida elektron munosabatlarni faollashtirmoqda. "Globallasuv davrida jahonning ko'pgina taraqqiy etgan davlatlari "axborot jamiyati", "bilimlar iqtisodiyoti", "raqamli iqtisodiyot" yo'lini tanlaganiga guvohmiz. Zamonaviy dunyoda inson kapitali, intellektual salohiyat, innovatsion g'oyalar, yuqori texnologiyalar jadal va barqaror taraqqiyotning fundamental asosini tashkil qilmoqda"[1. –B. 307].

Davlat yoshlar manfaatlarini ta'minlash, ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, katta maqsadlar sari safarbar etish uchun mamlakatdagi barcha sektorlarni jalb etmoqda. Bugungi kunda dunyo miqyosida kechayotgan ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarning integratsiyalashuvi, jahonning bir burchagida paydo bo'lgan g'oyalar, yangiliklar hamda ijtimoiy qarashlarning boshqa hududlarga tezkorlik bilan yoyilishini xalqaro globallasuvning ajralmas fenomeni sifatida e'tirof etish mumkin. Ijtimoiy jarayonlarda harakatlantiruvchi kuch sifatida yoshlar qatlamining o'rni va roli katta.

Mavzuga oid adabiyotlar sharxi. Yirik xalqaro korxonalarining markazlari bilan hamkorlikda raqamlashtirish yo'nalishidagi faoliyatda inson kapitalini rivojlantirish, shu jumladan. IT-sohasidagi kasblarni ommalashtirish, IT-korxonalar uchun institutsional sharoitlarni yaxshilash va ma'muriy to'siqlarni kamaytirishga alohida diqqat qilish zarur[2. – B. 194]. Hozirgi global butunjahon tendentsiyalarni hisobga olib, O'zbekiston uchun AKTdan jamiyatning barcha sohalarida unumli foydalanish, shuningdek, raqamli texnologiyalarning umumiy rivoji innovatsiyalar hamda jahon iqtisodiyotiga jadal sur'atlarda kirishi va integratsiyaning harakatlantiruvchi kuchiga aylantiradi.

Zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalari ijtimoiy hayotimizning ajralmas qismiga aylanib, uning xar bir foydalanuvchisi tobora "virtual olam"ning "virtual odam"iga aylana bormoqda. O'z farazlarida boshqalar bilan bir qatorda ommaviy kommunikatsiya vositalaridagi inqilob natijalariga tayanayotgan postmodernizm "virtual" ta'rifini olgan yoshlar o'zgacha zamon va ideosferaning yangicha "mezoni" nazarda tutadi. "Virtuallik" tushunchasi hozirgi vaqtda eng yangi multimedial audiovizual va kompyuter texnologiyalari imkoniyatlariga taqqoslanadi, bular yordamida mutlaq ishonchli sifatida idrok etiladigan va boshdan kechiriladigan hom xayollarni (illyuziya) yaratish mumkin bo'ladi.

Albatta, ushbu fikrni yanada to'ldirish va uning salbiy hamda ijobiy tomonlarini tahlil qilish mumkin. Zamonaviy o'zbek jamiyatida yoshlarning kattagina qismi zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish va ularni o'zlashtirish salohiyati yuqori baholanadi. Shu bilan birga, axborotni sintez qilish hamda qabul qilishda axloqiy va milliy madaniyatni tark etish, ijtimoiy yolg'izlikka kelib qolish yoki aksincha, turli norasmiy jamoalar, diniy oqimlar, turli "zamonaviy madaniy" oqimlar, online o'yinlar va boshqalar ta'siriga tushib qolish, oqibatida moddiy va ma'naviy zararga uchrayotgan ba'zi holatlarda suitsid holatlari bilan tugayotgan voqealarni alohida ta'kidladilar. Yangi axborot texnologiyalari davridagi etnik hodisalarni ijtimoiy-madaniy, siyosiy va iqtisodiy jarayonlardan alohida ko'rib chiqmaslik kerak. Milliy internet tarmog'ining roli etnik ommaviy axborot vositalari faoliyatidagi bo'shliqlarni to'ldirish, to'g'ridan-to'g'ri etnik aloqalardagi nuqsонlarni bartaraf etish orqali aholining an'anaviy milliy mentalitetini shakllantirishdan iborat.

Global kompyuter tarmoqlari va telekommunikatsiya texnologiyalari joriy etilgan zamonaviy jamiyatda axborot ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muhim manbai va omiliga aylanmoqda. Bizning ko'z o'ngimizda dunyo real voqedan axborot-virtualga aylanmoqda; afsuski, virtual haqiqat mavjudlikning asosiy shakllaridan biri sifatida tan olinmoqda. Shu munosabat bilan, axborot resurslarini saqlash va tarjima qilish, aloqa tarmoqlarining murakkablashuvi va chuqurlashishi, voqelikni virtuallashtirishning oqibatlari, axborot texnologiyalari ta'siri natijasida ma'naviy mezonlarga bo'lgan e'tiborning pasayishi bilan bog'liq muammolar ilmiy va falsafiy munozaralar uchun dolzarb bo'lib qolmoqda.

Sotsiologik nazariyalar tizimida o'ziga xos ahamiyat kasb etadigan "ijtimoiy-madaniy" yondashuvning asoschisi P. Sorokin shunday ta'kidlaydi: "Jamiyat va madaniyat – o'ziga xos shunday birlikki, unda sotsium o'zining sotsiomadaniy aloqa va jarayonlarga kirishish bilan individumni tashkil etadi". O'z navbatida madaniyat sotsiumdagi ma'nolar, qadriyatlar va me'yorlar majmuini ob'ektivlashtirib, kishilarni etnik hamda diniy jihatdan ijtimoiylashuvga tayyorlab beradi. Madaniyat shu tariqa inson ijtimoiy xulqining asosiy, ammo faqat uning o'zigagina xos bo'lgan xususiy (shaxsiy) determinanti (ilgari suruvchi) sifatida jamiyatga etnomadaniy omil sifatida uyg'unlashadi[3. –B. 296].

Taniqli iqtisodchi olim A.N. Ijaev[4] o'zining ilmiy tadqiqotida shunday ta'kidlaydi: "etnik o'zigaxoslikning eng muhim funktsional yadrosi – bu etnosning deyarli barcha ekzistentsional ongli sohasini qamrab oluvchi va doimiy ravishda (OAV yordamida) axborot va kommunikatsion oziqlanishni talab qiladigan, birinchi o'rinda, etnik-madaniy mulk shaxs hayotiy ta'minotini kafolatlaydigan asosiy himoya vositasi bo'lgan ma'naviy qadriyatdir" – deya tariflaydi.

Kundalik hayotda "zamonaviy odam" atamasi ishlatilishi ta'biy holatga aylandi. Bu terminga A.Y.Hots[5] o'zining tadqiqotida quyidagicha tariflaydi: - "Axborot jamiyatining asosiy afzalliklari bilan bir qatorda, insonlarning kundalik hayotni, yangi madaniyatlar bilan boyitadi, an'anaviy turush tarzidan voz kechadi, turli eltiar madaniyatlarni o'zlashtirib o'zining standartini yaratadi".

"Virtual jamiyat" nazariyasining muallifi A. Byulning fikriga ko'ra virtual reallik texnologiyalari rivojlanishi bilan kompyuter hisoblash mashinasidan "ko'zgularidagi" olamlarni yaratish bo'yicha universal mashinaga aylandi. Jamiyatdagi har bir tizimcha "parallel" olamlar tomonidan shakllangan bo'lib, bularda virtual o'xshashliklar: Internet tarmog'ida iqtisodiy interaktsiyalar va siyosiy harakatlarning amalga oshirilishi, kompyuterli o'yinlar personajlari bilan muloqot va h.k.lar yuz bermoqda. Kompyuter yordamida o'ziga xos olam, jamiyat yaratishga ta'sir ko'rsatish jarayonini A. Byul virtuallashuv (virtual olam) deb ataydi[6.]. Berilgan fikrdan quyidagicha xulosa qilish mumkin: virtual voqelikka kirib ketish orqali insonlar o'rtasida real voqelik va haqiqatdan uzoqlashtirishga olib kelmoqda. Natijada bu jarayon har bir etnik guruh va jamoada o'z aksini topib, insonlarning ijtimoiylashuv jarayonlari vertual maydonga ko'chib o'tdi. O'z navbatida turli ijobiy va salbiy hususiyatlari bilan namoyon bo'lmoqda.

Tahlil va natijalar. Raqamli xavf dunyosida odam ontologik va epistemologik muammolarga duch keladi. Bir tomondan, raqamli shaxs sifatida u hayotining barcha sohalarini keng ko'lamli texnologik, raqamli egallashda ishtirok etadi. Boshqa tomondan, uning aks ettiruvchi tafakkuri muammoli sohalarga, halokatli oqibatlariga, raqamli texnologiyalarning insonning bilish chegaralariga sun'iy ravishda yoki haddan tashqari ta'sir qilish orqali tabiatni bostirish xavfini, shuningdek, insonparvarlik o'lchamidagi xavflarni ko'rsatadi.

Hozirgi vaqtda bir qator sabablarga ko'ra sun'iy intellektga antropomorfik maqom berish noqonuniy hisoblanadi. Tabiiy va sun'iy intellekt o'rtasida sifat jihatidan farq bor. Inson harakat qobiliyatlari va psixikasini modellashtirishning mumkin emasligi hayvonlar va odamlarning yaxlitligini, gomeostazni, miyaning yuqori funktsiyalarini amalga oshirish qobiliyatini va tirik mavjudotlarning protoxujayralardan odamlarga evolyutsiyasini tushunish metafizik vazifaga tayanadi. Insonparvarlik inson mavjudligining o'ziga xosligi va uning o'ziga xosligi sifatida raqamli texnologiyalar yordamida inson tabiatiga ochiq eksperiment o'tkazishning barcha ijobiy va salbiy tavadakkalchiliklari va oqibatlarini tanqidiy baholash uchun filtr vazifasini o'taydi.

Inson ongini va shaxsiy taqdirini belgilovchi xavf-xatarli aloqalar bugungi kunda jamiyatdagi me'yorlar va standartlarni aniqlash, ularni kundalik amaliyotda qo'llash, shuningdek, jamiyatning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadigan shaxsiy va ijtimoiy muammolar manbai bo'lgan kurashning markazidir. Raqamli aloqa orqali bir nechta xavfli transformatsiyalar sodir bo'ladi. Haqiqiy va virtual aloqalar asl nusxa va buzilgan nusxa sifatida ko'rinadi. Har narsaning yaxshi va yomon tarafi bo'lganidek, so'nggi yillarda internetning ham jiddiy xatarlari yuzaga chiqmoqda. Eng achinarlisi, buzg'unchi, yot oqimlar ijtimoiy tarmoqlardan o'zlarining g'arazli maqsadlari yo'lida foydalanmoqdalar. Bu esa yoshlarni o'z domiga tortayotgani, ayrim saytlarda behayolik, axloqsizlik kabi ayanchli illatlar targ'ib etilayotgani, shuningdek, turli fitnalar, jamiyatni beqarorlashtiruvchi yolg'on ma'lumotlar berilayotgani afsuslanarlidir.

Ijtimoiy tarmoqlar, virtual olam odamlarning ta'siri, obro'-e'tiboriga baho berish, o'zimizni ko'rsatib qo'yishning yangi, o'ta zamonaviy ko'rinishiga aylanib qoldi. Bu jihatlarda oilalarning barbod bo'lishi, samimiyatning yo'qolishi, balandparvoz so'zlarga ishonish, o'zligini his etmaslik, insoniy fazilatlarini qadrlamaslik kabi illatlarni boshlab kelayotgandek. Qayd etish joizki, so'ngi paytlarda ijtimoiy tarmoqlarda ayrim yoshlarning xalq orasida obro'-e'tibor qozongan ahli ilm, imom, ulamolarni masxaralab, obro'sizlantirishga qaratilgan lavhalar orqali ayanchli illatlarni targ'ib etayotgani har bir musulmon kishining qalbini larzaga keltirdi

Muhokama. Tarbiyaviy va ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil etishda yoshlarning istak va xohishlarini inobatga olish, unda har qanday zo'rlik va majburlovlardan voz kechish, yoshlarning asosiy qiziqishi va faoliyat doirasini tashkil etayotgan turli xil sohalarni tarbiya jarayonida to'liq qamrab olish, bunda, axborotli texnologiyalar (ommaviy axborot vositalari – gazeta, jurnal, radio, televidenie va internet) xizmatidan foydalanishni keng yo'lga qo'yish, milliy qadriyatlarimizni o'zida aks ettiradigan internet saytlari, multimedia va rolklarni ko'paytirishdan iborat. Ta'lim muassalarida quyidagi masalalarga alohida e'tibor qaratilishi bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi:

- ta'lim bosqichlaridagi ma'naviy tarbiya soatlarida "Uyali telefon va ijtimoiy tarmoqlardan foydalanish madaniyati" davra suhbatlari o'tkazish;
- aholi va yoshlarning kommunikativ va axborotlar bilan ishlash kompetentsiyasini rivojlantirishga qaratilgan tizimli ishlar olib borish;
- ijtimoiy tarmoqlar vositasida talaba-yoshlar o'rtasida ta'limiy dasturlar, kitobxonlikni targ'ib qiluvchi saytlar milliy qadriyatlarni tarannum etuvchi dasturiy o'yinlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan innovatsion texnologiyalarni kashf etish va ularni amaliyotga joriy etish;
- yoshlarning ilmiy va intellektual faoliyati, ularning fantaziyasi, ijodiy jarayoni, kashfiyotlari, ixtirolari va ratsionalizatorligining yakuniy natijalarini ijtimoiy tarmoqlarda maqsadli targ'ib etish;

- turli ijtimoiy tarmoqlarda faol bo'lgan yoshlarni vatanparvarlik ruhidagi yangi guruhlariga birlashtirish orqali ularni innovatsion ishlarni jalb etish;

- milliy Internet tarmoqlarida yoshlarbop materiallarni ko'paytirish;

Endilikda virtual makondan birdaniga chiqarib bo'lmaydi va bu salbiy xolat ham emas, faqatgina maqsadsiz, tafakkur rivojlanishiga foyda keltirmaydigan "saviyasiz videolar, o'yinlar" o'rniga balki quyidagi axborot mahsulotlari bilan ularga kerakli ma'lumotlarni berib borish lozim:

- Vebinarlar;
- Treninglar;
- Onlayn o'quv kurslari;
- Elektron kitoblar.

Oliy ta'lim talabalari uchun dunyoning eng yetakchi universitetlarida o'qiydigan chet ellik talabalar bilan "tengdosh-tengdosh" ta'moili asosida online o'quv-ilmiy almashinuv dasturlari orqali virtual suhbatlar tashkilishi maqsadga muvofiq. Tashkil etilgan vebinarlarda talabalar ijtimoiy hayoti, xorij ta'lim tizimidagi o'quv jarayonlari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, talabalar bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etishdagi dasturlar, kitobxonlik bo'yicha suhbatlar, turli yangilik va innovatsiyalar haqida axborot almashilinadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, yoshlar O'zbekiston kelajagi, yurtimizning ijodiy va innovatsion tafakkurga ega qudratli intellektual resursi uning yosh avlod vakili bo'lib, raqamli texnologiyalar davrida tug'ilgan internet avlodi ham ijtimoiy fenomenlardan o'ziga xos xulosa chiqarib ulg'aymoqda. Virtual xayotda yashash, masofadan eshitish va yozish. Unda insonning xissiyot va tuygular eshitilmaydi. Axborot tugridan tugri, xech bir extirosarsiz boradi. Shu sababali insonlar bir-birini tushunolmay, nizolarga kirib koladilar. Ijtimoiy tarmoqning o'zbek segmentida dunyoqarashi teran, jamiyatdagi muammolar borasida o'z fikru mulohazalarini bildirib keladigan ziyoli qatlam vakillari yetishib chiqdi.

ADABIYOTLAR

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан - миллий юксалиш сари. - Тошкент: Ўзбекистон, 2020. – Б. 307. (456)
2. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. -Тошкент: О'zbekiston, – 2021. – Б.194.
3. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992 – С. 296.
4. Ижаев А.Н. Информационно-политическая и этническая идентичность в пространстве массовой коммуникации: автореф. дис. ... канд. полит. наук. М., 2007 // Библиотека диссертаций dslib.net.
5. Хоц А.Ю. Информационная революция и этнические аспекты культуры современного общества: автореф. дис. ... канд. филос. наук. Ставропол, 2001
6. Бюл А. Виртуальное общество 21 века: социальные изменения в эпоху цифровых технологий. Висбаден: Westdeutscher Verlag, 2000.
7. Sodirjonov, M. (2023). Farg'ona vodiysidagi etnosotsiologik jarayonlarida inson kapitalining rivoji tahlili . in Library, 1(1), 195–203.
8. Sodirjonov, M. (2023). Xorij sotsiologik tadqiqotlarda inson kapitali rivojlanish jarayonlarini etnosotsial hususiyatlari. in Library, 1(2), 84–89.